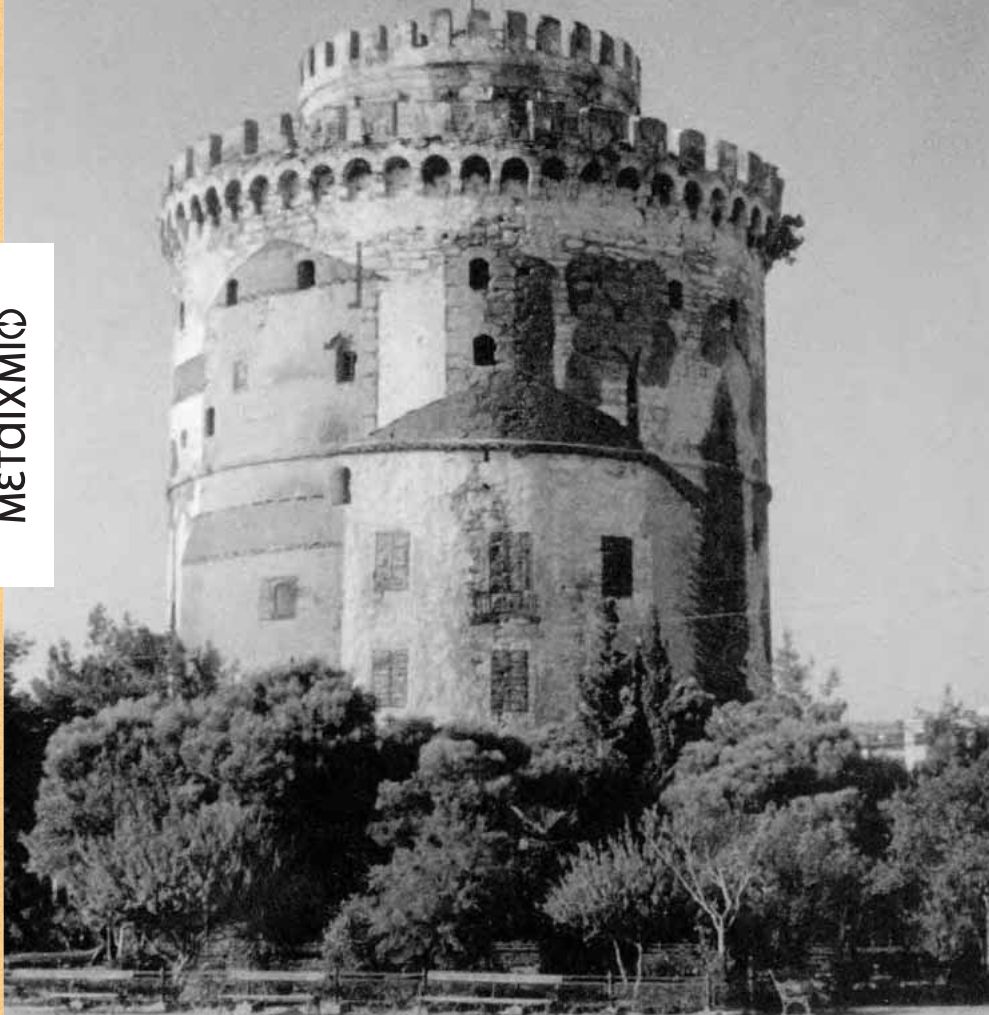

Ίρις Τζαχίλη

Μια γερμανική συλλογή γραμματοσήμων

ΜΕΤΑΙΧΜΙΩ

Περιεχόμενα

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

Οι διηγήσεις μιας συνάντησης	17
Ένα ακόμη πρόσωπο και μια παρένθετη διήγηση – Η Χρυσούλα Οικονόμου και το Όνομα	23
Περιηγήσεις στο διαδίκτυο	27
Τα συμφραζόμενα – Η είσοδος των Γερμανών στη Θεσσαλονίκη τον Απρίλιο του 1941	30
Η νέα κανονικότητα – Ο έλεγχος του χώρου και του χρόνου	42
Η τραυματική επιστροφή από το μέτωπο των Ελλήνων στρατιωτών	49
Η εγγραφή της γερμανικής στρατιωτικής ζωής στην πόλη και τα περίχωρα	57
Η επιμελητεία – Στου Άμποτ και στου Μπάμπη	62
Επιτάξεις κτιρίων στη γειτονιά της Δήμητρας:	69

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ – ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ

Ετερογενείς και ετερότροποι	105
Ο θαυμαστός κόσμος του διδασκαλείου	121
Τα δύσκολα νιάτα της Δήμητρας	150
Η Δήμητρα στο πανεπιστήμιο	154
Ο τόπος της γνώσης – Το κτίριο, οι άνθρωποι, οι φίλες	162
Οι εκδρομές, οι εξοχές, τα άλλα μέρη	166
Η άλλη, η κανονική ζωή, η οικογένεια, το μεροκάματο	181
Μάιος 1936 – Η εξέγερση στην πόλη	188
Τα ιδιαίτερα μαθήματα, η εβραϊκή συνοικία και η σταθερή δουλειά	194
Το Μυστικό, τα μυστικά	206
Ο Χρίστος Τζαχίλης, ο πατέρας μου, πάντα	210
Το τέλος της Κατοχής – Οι Γερμανοί αποχωρούν από τη χώρα σταδιακά	217
Η δύσκολη απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης	221

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΑ

Η δύσκολη θέση της συλλογής στη διήγηση	233
Η ταξινόμηση και οι σειρές	237

Τα συμφραζόμενα της συλλογής	239
Τι μαθαίνουμε για τον Χέλμουτ	247
Υπήρξε μεταγενέστερη παρέμβαση της Δήμητρας;	250

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ: ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΠΡΟΣΩΠΟ

Η συλλογική ανωνυμία και η ηγεμονία του ονόματος	255
Η βιογραφία, μία επίσημη δημόσια ζωή	262
Οι δυο παρασημοφορήσεις	269
Τα ημερολόγια	267
Αλλά στη Θεσσαλονίκη δεν πήγε.....	274
Η ιστορία μου βουλιάζει	277
Μυθοπλασία ή ιστορία; Το ερώτημα και η απάντηση από τα γερμανικά στρατιωτικά αρχεία.....	279
Ο Χέλμουτ Έγκελχαρτ του Εμίλ, γεννηθείς στη Λειψία το 1915	291
Οι εθνικοσοσιαλιστές στη Λειψία και οι περιπέτειες του μνημείου του Μέντελσον	299
Οι εξεγερμένοι νεολαίοι της Λειψίας (Leipzigiger Meuten).....	305
Ο πόλεμος στην Πολωνία	315
Στο Βέλγιο, στις Κάτω Χώρες, στη Γαλλία – Οι μεγάλες νίκες και η πτώση του Παρισιού	326

Βρέθηκε ή όχι ο Χέλμουτ στη Θεσσαλονίκη;	330
Η προσωπική φωτογραφία του Χέλμουτ Έγκελχαρτ στην πλατεία Αριστοτέλους στη Θεσσαλονίκη	335
Και ο δεύτερος, ο συνώνυμος; Τα ατέλειωτα παιχνίδια των ονομάτων	349
Ο άλλος, ο Έγκελχαρτ Χέλμουτ, με ανεστραμμένο μικρό όνομα και επίθετο	353
Ο Έγκελχαρτ στον στρατό και η ένταξη στην προσωπική φρουρά του Αδόλφου Χίτλερ	369

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

Ο ΔΙΚΑΙΟΣ ΛΟΓΟΣ

Η συνάντηση, ο αποχαιρετισμός, ο δίκαιος λόγος	381
Ποιος ήταν το δεύτερο πρόσωπο	384
Και πάλι τα ονόματα	394

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

Οι διηγήσεις μιας συνάντησης

ΚΑΠΟΤΕ Η ΜΗΤΕΡΑ ΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ μού έδειξε ένα μικρό άλμπουμ με γερμανικά γραμματόσημα. Μου είπε αόριστα ότι της τα έδωσε στην Κατοχή στη Θεσσαλονίκη ένας Γερμανός στρατιώτης που έμενε στους γείτονες, στις Μανωλούδη, μία επιταγμένη δίπατη μονοκατοικία. Της είπε να του τα κρατήσει και ότι μετά τον πόλεμο θα γυρίσει να τα πάρει. Έπειτα έφυγε στο ανατολικό μέτωπο. Πολλές δεκαετίες πέρασαν και ο Γερμανός δεν γύρισε.

Αυτή είναι όλη κι όλη η ιστορία που μου διηγήθηκε η μητέρα μου. Παρόλο που κάθε διήγηση ταυτίζεται πρωτευόντως με μία χρονική στιγμή, τη στιγμή ακριβώς που επιτελείται, εμένα μου είναι αδύνατον να θυμηθώ πότε και με ποια ευκαιρία μού τη διηγήθηκε. Θυμάμαι μόνο το γεγονός και το περιεχόμενο της διήγησης. Η δική μου χρονική αβεβαιότητα αντικατοπτρίζει πιθανότατα τη δική της, δηλαδή την απουσία από τη μνήμη της κάποιας ακριβούς χρονικής στιγμής, το ξεθώριασμά της.

Η διήγηση είχε μόνο ένα χρονικό σημείο, την Κατοχή, η διάρκεια της οποίας όμως ήταν μακρά, ίσως πιο μακρά από τα τρεισήμισι χρόνια που διάρκεσε. Η χρονικότητά της ήταν με-

γάλη και ανοιχτή. Έτσι, η πράξη του Γερμανού στρατιώτη που αποτάθηκε προς την γείτονα, τη δεσποινίδα μητέρα μου, για να του φυλάξει τη συλλογή του, ως συμβάν, μετά από διαδοχικές στρώσεις μνήμης και λήθης, έμεινε σαν ένα αρχαϊκό απολίθωμα, μία σύντομη βραχύτατη επαναληπτική φράση όπως στα δημοτικά τραγούδια. Η επανάληψη της σκηνής, αν γινόταν στο μυαλό της, θα ήταν για να ξεφύγει από την αμμουδερή λήθη στην οποία κυλούσε. Το συμβάν έβγαινε από το πλαίσιο και τα συμφραζόμενά του, απαγκιστρώθηκε από τον χρόνο, και ως τέτοιο το κράτησε η Δήμητρα Αγγελίδου στη μνήμη της. Έτσι, μεταφέρθηκε στη μοναδική ακροάτρια που είχε ποτέ, στην κόρη της. Νομίζω για να το σώσει από τα ιστορικά γεγονότα που το κύκλωναν. Σε τι γλώσσα μίλησαν, αναρωτήθηκα τότε, όπως αναρωτιέμαι και τώρα.

Αργότερα πάντως, δεν έδειχνε η Δήμητρα να δίνει ιδιαίτερη σημασία στη γερμανική συλλογή, ούτε όταν την ανέφερε, δεκαετίες μετά το συμβάν, ούτε στις δεκαετίες που ακολούθησαν την αρχική διήγηση, παρόλο που πίστευε ότι πιθανόν τα γραμματόσημα να είχαν κάποια αξία. Ωστόσο, ποτέ δεν αναζήτησε την οικονομική πλευρά. Μόνο τη συλλεκτική ήθελε να βλέπει, και αυτό πλημμελώς. Ποτέ δεν το οικειοποιήθηκε. Στις διάφορες φάσεις της ζωής της, όπως και της δικής μου, το μικρό αυτό άλμπουμ μεταφερόταν από μετακόμιση σε μετακόμιση και από κούτες σε κούτες, μαζί με γράμματα και φωτογραφίες, θυμητάρια διάφορα, μπομπονιέρες, βαφτιστικά, παιχνίδια και τέτοια. Μου δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι καμιά μας δεν ενδιαφερόταν ιδιαίτερα, απλώς ήταν εκεί, υπήρ-

χε, και κάποτε κάποτε, σε φιλόδοξες τακτοποιήσεις, εμφανιζόταν πάλι, για να μεταφερθεί πολύ σύντομα στο επόμενο κιβώτιο και να κλείσει για την επόμενη δεκαετία ή ως την επόμενη μετακόμιση, μαζί με τα συννευρήματά του. Εγώ ποτέ δεν ενδιαφέρθηκα για γραμματόσημα ούτε έκανα καμία άλλη συλλογή στη ζωή μου, απλώς μερικές φορές σκεπτόμουνα αφηρημένα ότι θα πρέπει να τη δείξω σε έναν ειδήμονα.

Πέρασαν πια δέκα χρόνια που χάσαμε τη Δήμητρα και τελευταία αποφάσισα να διευθετήσω οριστικά τα πράγματά της. Έτσι, ξαναβρήκα τη συλλογή.

Ανοιξα λοιπόν να τη δω αυτή τη συλλογή, να τη γνωρίσω, μολονότι για μένα ήταν κάτι ανοίκειο και μάλλον ανιαρό. Την πρακτική της συλλογής την υποτιμούσα, θέμα χαρακτήρα και αριστερού ασκητισμού, ίσως απλής έλλειψης υπομονής και τάξης. Παρ' όλα αυτά, μιμούμενη τον συλλέκτη, αλλά και ανακαλώντας τις επαγγελματικές, τις αρχαιολογικές μου πρακτικές, έψαξα να βρω από πού προέρχονταν τα γραμματόσημα, τι παρίσταναν, πόσα ήταν, πότε εκδόθηκαν κ.λπ. Διάβασα εντάχει τις αρχές του φιλοτελισμού και προσπάθησα να απομνημονεύσω την πρακτική και τη λογική του. Μάλλον ματαίως, γιατί, ενώ αντιλήφθηκα το σεβάσμιο εύρος και βάθος της συλλογιστικής και της ίδιας της υπόστασής του, ήταν ολοφάνερο ότι το ενδιαφέρον μου απέκλινε, ήταν στην ίδια την ύπαρξη του άλμπουμ ως ηχώ πράξεων, επιθυμιών, σχέσεων, και όχι στο περιεχόμενο.

Έτσι άρχισε η ιστορία αυτή για μένα. Χρησιμοποιώ συνειδητά τη λέξη «άρχισε» για μένα, γιατί η δική μου αρχή είναι

σαφής, ενώ οι άλλες δεν ήταν. Η αρχή για μένα έγινε τον Οκτώβριο του 2018. Πολλές «αρχές» υπήρξαν, όταν έγινε το γεγονός της παράδοσης των γραμματοσήμων από τον Γερμανό στρατιώτη στη Δήμητρα, όταν έγινε η πρώτη διήγηση περί αυτού από τη Δήμητρα σε μένα, αλλά η κύρια ήταν όταν εγώ άρχισα να ενδιαφέρομαι για το χρονικό των γραμματοσήμων, τον Οκτώβριο του 2018. Τότε άρχισα να ξεδιπλώνω ή να επεξεργάζομαι τη δεύτερη διήγηση, τη δική μου, εξαρτημένη από την πρώτη, αυτή της Δήμητρας, αλλά εντελώς άλλου είδους. Είναι αυτή που καταγράφω εδώ τώρα. Άρχισε μαζί με την αμφιβολία, καταστατικά. Η διήγηση που άκουσα, η μητρική, είχε όλα τα στοιχεία ενός εν εξελίξει μύθου που απότομα σταμάτησε, θάφτηκε, γιατί κυκλώθηκε από βαριά ιστορικά γεγονότα, ασύμμετρα. Έγινε ή τον φαντάστηκε, συνέβη ή τον έπλασε, εκεί στη βαθιά «Κατοχή», κατ' εξοχήν δημιουργό μύθων; Φράση περισσότερο μνημειακή παρά χρονική, ακόμη και για μένα που την άκουσε με τα αυτιά της από την κυρίως ηρώίδα, χωρίς πλαίσιο και συγκεκριμένα, ως ακροάτρια που αγνοούσε ότι ήταν η μόνη.

Παραμυθικά ήταν όλα τα στοιχεία της διήγησης, και κυρίως η εμπιστοσύνη του ευγενικού νεαρού στρατιώτη, συγκρατατικού κατακτητή μολοντούτο, προς την άγνωστη ξένη γειτόνισσα. Δώρο τής έκανε. Και ταυτόχρονα, δι' αυτού, απολάμβανε μία δέσμευση, το άορατο δίχτυ που έριχνε οικοδομώντας μία υπόσχεση επιστροφής. Έτσι εκλάμβανε τον εαυτό του, ως δωρητή, έτσι φαντάστηκε τη Δήμητρα, ως αποδέκτρια. Ένας φτωχούλης μύθος, ωστόσο αποσιωπημένος,

ανάρμοστος, μολοντί είχε θέμα τη γενναιοδωρία και την εμπιστοσύνη. Γιατί παρόλο που ο ήρωας δεν είχε όνομα ούτε γνωστή κατάληξη και παρόλο που ο κόσμος κατέρρευε μέσα στις οβίδες ή ακριβώς γι' αυτό, η Δήμητρα διηγήθηκε μία υπόσχεση: Θα γυρίσω... είπε, όταν ο πόλεμος τελειώσει... Και αυτό ήταν μία υπόσχεση μεταξύ ανθρώπων χωρίς εγγύτητα, χωρίς ελπίδες να τηρηθεί. Και η Δήμητρα που εχθρευόταν, όπως όλοι, τους κατακτητές, που σταμάτησε πάραυτα τα γερμανικά μαθήματα, που καταχώνιασε ό,τι γερμανικό υπήρχε στο σπίτι και πήγαινε στη δουλειά της αμίλητη και αγέλαστη, και αυτή είχε θέση στο παραμύθι, και μάλιστα την κυρίαρχη, τη δυνατότητα για τον Γερμανό, που ερχόταν από τις σφαγές της Πολωνίας, να ωχράνει τη βία, να δείξει έναν άλλο εαυτό, να γλυκάνει τους συνειρμούς. Βρέθηκαν κοντά σε ώρες εξαίρεσης, εκτός του δέοντος, εκτός ατομικής και συλλογικής ιστορίας, εκτός προσωπικότητας, όπως φάνηκε από το υπόλοιπο της ζωής τους. Θα μπορούσα να την πω σπαραχτική, αλλά εκ των υστέρων, στο τέλος του πολέμου, αφού μάθαμε για τα εκατομμύρια λιωμένα σώματα.

Αλλά τα γραμματόσημα ήταν και είναι μια πραγματικότητα. Τότε, το 1941, και τώρα, το 2022. Όσο και αν αντικειμενικά η Δήμητρα σχεδόν την έκρυβε τη συλλογή, ακόμη και χωρίς πρόθεση. Και εγώ, ακολουθώντας το αυλάκι που χάραζε πίσω της, σαν το παπάκι που ακολουθεί την πάπια γλιστρώντας στο νερό, το ίδιο έκανα. Ακολουθούσα. Η συλλογή υπήρχε, ως φυσικό αντικείμενο, ως αναμονή, ως αίνιγμα. Δεν την ακυρώναμε, ούτε όμως και την αναλαμβάναμε. Απλώς ξεχνούσαμε,

λέγαμε άλλη φορά. Επιπλέον, όνομα η Δήμητρα δεν είπε. Ένας Γερμανός χωρίς όνομα εύκολα πέφτει στην ανωνυμία των κακών, μαζί με την ευγένεια και τη γενναιοδωρία του. Σιωπή και λήθη.

Όταν έφτασε όμως η ώρα να ασχοληθώ με αυτά τα σχεδόν απόκρυφα αντικείμενα, για μένα έγινε το αντίθετο. Κάτι σαν βεντάλια ιστορικότητας ήρθε και άνοιξε σε πράγματα εσωτερικά και μύχια που νομίζω ότι στην οικογένειά μου απέφευγαν, σε φάσεις της οικογενειακής ιστορίας που αγνοούσα, ίσως και στην ίδια την προσωπική μου ιστορία, στις πολεμένες και ξεχασμένες της φάσεις. Ήξερα πάντα ότι η μητέρα μου υπέφερε την εποχή που ήρθα στον κόσμο, πολύ καιρό μετά την αποχώρηση του Γερμανού, μετά την Κατοχή. Ήξερα ότι έκλαιγε και δεν μιλούσε. Ήξερα ότι έφταιγε ο πατέρας μου γι' αυτό. Και οι άλλοι, η υπόλοιπη οικογένεια, τη φοβούνται, φοβούνται το μέγεθος του πόνου της, φοβούνται να της μιλήσουν. Την παραμόνευαν σιωπηλά μήπως πάλι κλάψει. Είναι από αυτά τα πράγματα που τα παιδιά ξέρουν χωρίς να τους το έχει πει κανείς. Και να που ήρθε μία μικρή φετούλα, μία σχισμή ιστορίας, τα γραμματόσημα, έστω και άκαιρα, παράταιρα, απρόσκλητα, φέρνοντας άλλες εποχές, ιστορίες δύσκολες, αναμνήσεις απωθημένες. Τι ήταν η Δήμητρα το 1939, τι το 1941, και τι το 1949;

Πώς βρέθηκε μια συλλογή γραμματοσήμων που εκδόθηκαν μεταξύ 1938-1941 στα χαρτιά της Δήμητρας Αγγελίδου; Ποιοι τη συνέλεξαν και ποιοι ταξινόμησαν τα γραμματόσημα; Η τύχη της συλλογής αντανακλά τη στιγμή που συναντήθηκαν η Δήμητρα Αγγελίδου, νεαρή φιλόλογος, και ο Χέλμουτ Έγκελχαρτ, αξιωματικός της Βέρμαχτ, στη Θεσσαλονίκη, τον Μάιο του 1941. Μόλις έναν μήνα πριν οι Γερμανοί είχαν καταλάβει την πόλη και είχαν επιτάξει πολλά σπίτια. Ο Χέλμουτ έδωσε τη συλλογή στη Δήμητρα για να τη φυλάξει και της υποσχέθηκε ότι μετά τον πόλεμο θα γυρίσει να την πάρει.

Στο μεταξύ η τύχη του πολέμου και του κόσμου άλλαξαν, η Γερμανία συνετρίβη, ο χάρτης της Ευρώπης ανασχεδιάστηκε. Η Θεσσαλονίκη της Κατοχής, των Εβραίων και της Αντίστασης χάθηκε, τα πρόσωπα γέρασαν. Πέρασαν δεκαετίες ολόκληρες και ο Γερμανός δεν φάνηκε. Όσπου, το 2019, η κόρη της Δήμητρας Αγγελίδου ξαναβρήκε τη συλλογή και θέλησε να πλησιάσει τους ανθρώπους της ιστορίας, και να ξετυλίξει το κουβάρι...

Ένα βιβλίο αναζήτησης για τη δύναμη που κρύβουν οι ατομικές ιστορίες. Και πώς αυτές χάνονται στην ισοπέδωση που επιφέρει η Μεγάλη Ιστορία.

ISBN:978-618-03-3327-5

9 786180 333275

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 83327

metaixmio.gr

